

KOMPLIMENTLARNING PARALINGVISTIK HODISA SIFATIDAGI NAMOYON BO‘LISHI.

Xolmuxammedova Sevara

Andijon Davlat Chet Tillari Instituti doktoranti:

Orcid:0009-0009-5132-1780

Annotatsiya. Maqola komplimentni paralingvistik hodisa sifatida tahlil qiladi va prosodik hamda noverbal resurslar—intonatsiya, pitch, tembr (ovoz sifati), tovush balandligi, pauza, mimika, nigoh va tana harakati—leksik ifodadan ustun tarzda samimiyat, ijtimoiy masofa va pragmatik kuchni qanday belgilashini ko‘rsatadi (o‘zbek, ingliz va rus kontekstlarida). Politeness nazariyasi hamda multimodal/diskurs tahlilga tayangan holda, ish bir xil leksik komplimentning prosodik profili (ko‘tarinki vs tekis intonatsiya, keng vs tor pitch diapazoni, “iliq” vs “metallik” tembr, me‘yoriy loudness, maqsadli pauza) orqali samimiy, kinoyaviy, o‘yinchan yoki “face-threatening” sifatida qayta talqin qilinishini namoyon etadi. Tadqiqot natijasi sifatida kompliment berishning paralingvistik parametrlarini operatsionlashtiruvchi sotsiosemiotik yondashuv, madaniyatlararo “moslik” muammolari (mos kelmaslik kinoya va noqulaylikka olib kelishi) va keyingi izlanishlar uchun amaliy tahlil andozasi taklif etiladi.

Kalit so‘zlar (UZ): sotsiosemiotika; kompliment; paralingvistika; prosodika (intonatsiya, pitch, tembr, loudness, pauza); multimodallik; politeness; madaniyatlararo pragmatika.

Kompliment va paralingvistik vositalar o‘rtasidagi nazariy bog‘liqlik

Kompliment — bu muloqot jarayonida aytilayotgan shaxs yoki predmetga nisbatan **ijobiy, qadrllovchi, estetik yoki ijtimoiy baho beruvchi** nutq birligidir. Garchi komplimentlar ko‘pincha leksik darajada ifodalanadigan iboralar orqali berilsa-da, ularning haqiqiy ta’siri **intonatsiya, tembr, pitch, pauza, mimika** va **tana harakati** kabi paralingvistik vositalar orqali kuchaytiriladi yoki zaiflashtiriladi.

❖ **Komplimentning ikki qatlamli tabiati: lingvistik va ekstralingvistik mezonlar**

Kompliment kommunikativ hodisa sifatida **ikki darajada – lingvistik (verbal) va ekstralingvistik (paralingvistik yoki noverbal)** qatlamlarda mavjud bo‘ladi. Ular **bir vaqtning o‘zida** ishlaydi va bir-birini to‘ldiradi. Bu hodisani birinchi marta ilmiy asosda izohlagan amerikalik tilshunos **Robert K. Herbert** shunday yozadi:

“Compliments are speech acts that simultaneously carry propositional content and affective force, often realized beyond lexical level.”^{ix} Ya’ni, kompliment nafaqat grammatik jihatdan “sifatli, ijobiy” ibora sifatida ishlatiladi, balki **unga yuklangan hissiy**

holat va ijtimoiy signal ko‘pincha leksik darajadan yuqorida – intonatsiya, pauza, tembr, mimika va tana harakati orqali ifodalanadi.

1. Lingvistik qatlam (verbal):

Bu qatlamga komplimentning leksik shakli, grammatik qurilishi, ifoda etilgan qiymati (value) va mavzu (topic) kiradi.

Misol: “Siz bugun juda chiroyli ko‘rinyapsiz.”

Bu ifoda sifatli predikat yordamida tuzilgan, ijobiy qiymatga ega va mavzu – tashqi ko‘rinishga doir.

2. Ekstralingvistik yoki nonverbal qatlam (paralingvistik):

Bu qatlam esa kompliment qanday aytilayotganiga urg‘u beradi:

- 1) Intonatsiya: samimiy yoki kinoyaviy ohang
- 2) Pauza: o‘ylangan, to‘xtab aytilgan yoki oqimli nutq
- 3) Tembr: yumshoq, hissiy, ishonchli ovoz sifati
- 4) Tana harakati: ko‘z bilan aloqa, tabassum, imo-ishora
- 5) Mimika: yuzdagi ifodaning muvofiqligi

Masalan, yuqoridagi “Siz bugun juda chiroyli ko‘rinyapsiz” iborasi:

- a) tabassum va muloyim ohang bilan aytilsa — **samarali va ishonchli kompliment**,
- b) past ohang va jiddiy yuz ifodasi bilan aytilsa — **kinoya yoki rasmiylik**,
- c) baland ovozda, kulib aytilsa — **hazil aralash ijtimoiy yaqinlik** ifodasi bo‘lishi mumkin.

Nazariy asoslar:

Tilshunos olim **Janet Holmes** komplimentlarni **sotsiolingvistik va emotsional ijtimoiy akt** sifatida baholab, ularni “samarali muloqotning moylovchi vositasi” deb ataydi. Uning fikricha:

“The sincerity of a compliment is often judged by the speaker’s tone of voice and accompanying non-verbal behaviour.”^{ix}

Shuningdek, **Brown & Levinson (1987)** o‘zlarining “Politeness Theory” konsepsiyasida komplimentni “**face-enhancing act**”, ya’ni muloqotdosh shaxsiyati va maqomini ijobiy ko‘rsatishga xizmat qiluvchi harakat sifatida talqin qiladilar. Ular ta’kidlaydilar:

“A compliment without supportive prosodic and paralinguistic structure may be interpreted as irony or sarcasm.”^{ix}

Ya’ni, faqat lingvistik vosita emas, balki **paralingvistik qoplama** ham bo‘lmasa, kompliment noto‘g‘ri anglanadi.

❖ Pragmatik natijalar:

Komplimentning ikki qatlamli tabiati **nutq maqsadining to‘g‘ri yetkazilishi yoki noto‘g‘ri talqin qilinishida** bevosita ishtirok etadi. Ayniqsa, **madaniyatlararo muloqotda** bu qatlamlar muvofiqlashtirilmagan bo‘lsa, kompliment **kinoya, pasaytirish yoki noqulaylik** sifatida qabul qilinadi.

Xulosa qilib aytganda komplimentlar tilshunoslikda **ikki darajali muloqot akti** sifatida qaralishi lozim:

- **Lingvistik ifoda** – bu matn asosidagi ijobiy baho
- **Paralingvistik noverbal bajarilish** – bu uning emotsional kuchi, ijtimoiy xabari va madaniy kontekstdagi haqqoniyligidir

Bu ikki qatlam uyg'un ishlamasa, kompliment **samaradorligini yo'qotadi**, hatto **negativ yoki kinoyali** ma'no kasb etishi mumki

❖ **Komplimentlar — paralingvistik fenomen sifatida**

Ko'plab olimlar komplimentlarni sof semantik birlik emas, balki **ijtimoiy-pragmatik va paralingvistik kompleks hodisa** sifatida baholaydilar. Masalan, **Holmes (1988)** o'z tadqiqotlarida shunday yozadi:

“Compliments often function as a lubricant in social interaction, and paralinguistic cues are essential in making them sound sincere.”^{ix}

Bu degani, **paralingvistik vositalarsiz aytilgan iltifot soxta, rasmiy yoki hatto kinoyali eshitalishi mumkin**. Ayniqsa, mimika (tabassum), tana harakati (egilish), intonatsiya (yumshoq yoki ko'tarinki ohang) komplimentning ishonch darajasini belgilaydi.

❖ **Komplimentning ijtimoiy rolini belgilovchi paralingvistik belgilar**

Komplimentlarning **paralingvistik xususiyatlari** ularning **ijtimoiy maqomini, samimiylik darajasini, va aloqa intensivligini** ifodalaydi. Bu jarayonda asosiy belgilar quyidagilardir:

- **Intonatsiya:** ko'tarinki ohang — samimiylik; past ohang — kinoya yoki passiv baho
- **Pitch:** baland pitch — hayrat yoki quvonch; past pitch — xotirjamlik, do'stona yaqinlik
- **Tembr:** iliq va yumshoq tembr — iliqlik va hurmat belgisi
- **Pauzalar:** ortiqcha pauzalar — noaniqlik yoki soxtalik ishorasi
- **Mimika va tana harakati:** tabassum, ko'z bilan aloqa, oldinga egilish — ishonch va iliqlikni oshiradi

Paralingvistik vositalarsiz kompliment — “noto'g'ri yetkazilgan signal”

Ayrim madaniy kontekstlarda, **faqat so'z orqali aytilgan, ammo paralingvistik jihatdan “quruq” aytilgan komplimentlar** samimiy emas deb qabul qilinadi. Masalan, ingliz madaniyatida “You look nice today” iborasi **iltifot bo'lishi uchun tabassum, ko'z bilan aloqa, muloyim ohang** bilan birga bo'lishi kerak. Aks holda, bu kinoya sifatida qabul qilinadi.

Demak, kompliment bu oddiy ijobiy ibora emas, balki **paralingvistik vositalar bilan semantik jihatdan mustahkamlangan kommunikativ hodisadir**. Uning ishonchliligi, samimiyligi va ijtimoiy ta'siri **aytilishdagi ovoz, tana harakati va hissiy ifoda** orqali

belgilanadi. Shu bois, komplimentlarni tahlil qilishda **lingvistik va paralingvistik darajalarni birgalikda ko‘rish** zarur.

1.3.2. Komplimentning fonetik-prosodik ko‘rinishi

Komplimentlar inson muloqotida ijtimoiy yaqinlik, hurmat, qadrlash yoki ijobiy baho bildirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Ular nafaqat lingvistik darajada, balki prosodik va paralingvistik darajada ham amalga oshadi. Komplimentning samimiyligi, ta’sirchanligi va ishonchliligi uning fonetik-prosodik realizatsiyasi orqali belgilanadi. Bu realizatsiya asosan intonatsiya, pitch (ohang balandligi), tembr, tovush balandligi (loudness), pauzalar va nutq sur’ati orqali ifodalanadi.

I. **Intonatsiya** komplimentning mazmunini kontekstga moslashtiruvchi muhim vositadir. U nafaqat gap tuzilmasining yakunlovchi elementi, balki aytilayotgan fikrning **emotsional, ijtimoiy va madaniy niyatini** ham aks ettiradi. Misol uchun, “Siz bugun juda chiroyli ko‘rinyapsiz” iborasi **ko‘tarinki, yumshoq va iliq ohangda** aytilsa, u tinglovchi tomonidan samimiy iltifot sifatida qabul qilinadi. Ammo ayni jumla **past ohangda, pauza bilan, yuz ifodasiz** yoki sovuq tembr bilan aytilsa, u **kinoya yoki hazil** sifatida talqin qilinishi mumkin.

Ushbu hodisa **Janet Holmes** tomonidan 1986-yilda yozilgan maqolada quyidagicha izohlanadi:

“It is often not the words themselves, but the tone of voice, pitch, and accompanying body language which determines how a compliment is interpreted — as sincere, ironic, or even offensive.”^{ix}

Ya’ni, kompliment faqat leksik darajadagi ibora emas, balki **uning qanday intonatsiyada, qanday tembrda, qaysi tana harakati bilan va qanday pitch bilan aytilganiga qarab** qabul qilinadi. Holmes fikricha, aynan **prosodik va paralingvistik belgilar** komplimentning **sotsiolingvistik samaradorligini** ta’minlaydi.

O‘zbek tilshunoslari nuqtai nazaridan

O‘zbek tilshunosligida bu yondashuv **Yoqub Karimov, Mahliyo Qodirova va Muzaffar Kurbanov** kabi tadqiqotchilar izlanishlarida tasdiqlangan.

• **Yoqub Karimov** intonatsiyani **notiqlikning asosiy vositasi, ruhiy holat va e’tiborni boshqaruvchi vosita** deb izohlaydi. U fikricha:

“Intonatsiya — bu faqat grammatik vosita emas, balki tinglovchining e’tiborini jalb etuvchi, nutqqa hayot baxsh etuvchi semantik hodisadir.”^{ix}

• **Mahliyo Qodirova** esa o‘z dissertatsiyasida tarjimada **intonatsiyaviy tafovutlar** sababli komplimentlar noto‘g‘ri talqin qilinishini tahlil qiladi. U, ayniqsa, inglizcha «You’re amazing!» kabi iboralarning intonatsiyaviy kuchsiz tarjimasi o‘zbek tilida samimiy bo‘lib eshitilmasligini ko‘rsatadi^{ix}.

• **Muzaffar Kurbanov** esa intonatsiyani **milliy tafakkur bilan bog‘liq hissiy-muloqotiy vosita** deb baholaydi. Uning fikricha, o‘zbek nutqida intonatsiya nafaqat hissiy ta’sir, balki **axloqiy-me’yoriy ifoda** vositasi sifatida xizmat qiladi^{ix}.

Demak, intonatsiya — bu komplimentning samimiyligi, iliqligi yoki aksincha, kinoyalilik va norozilikni bildiruvchi **asosiy semantik-kontekstual indikator**dir. Uning ta'siri til va madaniyatga bog'liq ravishda har xil talqin qilinadi. Shu sababli, intonatsiyaning fonetik-pragmatik funksiyasi har qanday ijtimoiy muloqotda, ayniqsa **kompliment kabi sezgir nutq janrida**, chuqur o'rganilishi lozim. **Pitch (Ohang balandligi) va komplimentlarda uning funksional roli**

Pitch — bu nutqdagi tovushning tebranish chastotasiga asoslangan fonetik xususiyat bo'lib, tovushning baland yoki past eshutilishini ta'minlaydi. Fonetik-paralingvistik vosita sifatida pitch komplimentlarning semantik, emotsional va ijtimoiy yukini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. U orqali so'zlovchining hissiy holati, ijtimoiy maqomi, muloqotdagi yaqinlik darajasi va samimiyat darajasi ifodalanadi.

Komplimentlar baland yoki past pitch bilan aytilganda, ularning talqini sezilarli darajada o'zgaradi. Baland pitch — ko'pincha quvonch, hayrat, rag'bat yoki ijtimoiy yaqinlikni bildiradi. Past pitch esa sokinlik, ishonch, rasmiylik yoki hurmatni ifodalovchi vositadir.

John Laver bu hodisani quyidagicha izohlaydi: "Pitch variations in speech are crucial paralinguistic cues that reflect not only affective states but also social meaning."^{ix}

Quyida pitchning asosiy kommunikativ funksiyalari va turli tillarda misollar keltiriladi.

1. Hissiy holatni ifodalash:

- Baland pitch — hayrat, quvonch, iliqlik
- Past pitch — sokinlik, mulohazalik, rasmiylik

2. Ijtimoiy status va rollarni bildiradi:

- Past pitch — yetakchilik, ishonchlik
- Baland pitch — bo'ysunuvchanlik, xushomad, istak

3. Komplimentning samimiyligi va ijtimoiy yaqinlik darajasini ifodalaydi:

- Baland pitch — ochiq va do'stona murajaat
- Past pitch — ehtiyotkorlik va mulohazalik

Tilga oid misollar:

❖ O'zbek tilida:

- Baland pitch: "Voy, siz bugun juda ajoyib ko'rinyapsiz!"
- Past pitch: "Siz bugun chiroyli ko'rinyapsiz..."

❖ Inglizcha:

- Baland pitch: "You look absolutely AMAZING today!"
- Past pitch: "You look nice..."

❖ Ruscha:

- Baland pitch: "Ты сегодня просто великолепна!"
- Past pitch: "Ты... хорошо выглядишь."

Yoqub Karimov fikricha, pitch o'zbek notiqlik an'analarida muhim stilistik omil bo'lib, baland pitch ko'proq hayajonli nutq shakllarida qo'llaniladi, past pitch esa tinglovchiga

hurmat va e'tiborni ifodalash uchun xizmat qiladi. U aytadi: "Tovushning baland yoki past ohangda chiqishi fikr kuchini bildiradi. Baland pitch — shoshilinchlik, past pitch esa ishonch va mulohazani bildiradi."^{ix}

Tembrning (Timbre) paralingvistik va kommunikativ funksiyasi

Tembr — bu inson ovozinin **akustik sifati**, ya'ni bir xil pitch va tovush balandligidagi ikki turli ovozni farqlashga imkon beruvchi **fonetik xususiyatdir**. Tilshunoslikda tembrga ko'pincha "ovoz sifati" (voice quality) deb qaraladi va u **intonatsiyadan farqli ravishda doimiy, shaxsiy va emotsional-kommunikativ xususiyatga ega** bo'ladi.

Tembr orqali so'zlovchining:

- 1) hissiy holati (masalan: samimiyat, g'azab, sokinlik),
- 2) muloqotdagi pozitsiyasi (do'stona, rasmiy, salobatli),
- 3) ijtimoiy roli yoki suhbatdagi niyati (yaqinlashish, chetlashish) ifodalanadi.

Tembrning asosiy funksiyalari:

1. Emotsional ekspressiyani uzatish

Yumshoq, iliq tembr — samimiylik, iliqlik, ehtirom;
Sovuq, metall tembr — masofa, befarqlik, rasmiylik.

2. Shaxsiy uslub va ovoz xotirasini shakllantirish

Har bir insonning tembri unikal bo'lib, u **nutqning taniluvchanligini** ta'minlaydi. Ayniqsa jurnalist, aktyor, notiq, diktorlar uchun tembr — **muloqot brendi** hisoblanadi.

3. Madaniy va stilistik konnotatsiya berish

Tembr orqali **madaniy stereotiplar** faollashadi: masalan, o'zbek tilida "yoqimli tembrli inson" — muloyim va xushmuomala deb qabul qilinadi, rus tilida "бархатистый голос" — ishonchli, jiddiy obraz uyg'otadi.

Tilga oid misollar:

- ❖ *O'zbek tilida*: "Uning ovozi chaqiriqdek tiniq edi." (yengil, ijobiy tembr – do'stona)
- ❖ *Ingliz tilida*: "His husky voice gave me chills." (past, sirli tembr – yaqinlik va ehtiros)
- ❖ *Rus tilida*: "Баритональный бархатистый тембр диктора внушал доверие." (chuqur, boy tembr – salobat va ishonch)

Fonetik tadqiqotlarda tembr **prosodik emas, balki paralingvistik indikator** sifatida qaraladi. **John Laver** tembrni quyidagicha ta'riflaydi:

"Timbre, or voice quality, functions as a subtle but powerful carrier of affective and social information in speech."^{ix}

Uning fikricha, tembr — bu "nutqning musiqiy qatlami" bo'lib, u hissiy fonni tashkil etadi va muloqotdagi ijtimoiy kontekstni aniqlashga yordam beradi.

Yoqub Karimov tembrni "**nutq musiqasining ruhiy kuchi**" deb ataydi. Unga ko'ra:

"Tembr nutqqa ruh, ohang, ta'sirchanlik va tinglovchining e'tiborini jalb qiluvchi muhit baxsh etadi."^{ix}

Karimov fikricha, **notiqlikda tembr — bu tinglovchini ruhiy jihatdan jalb etish, e'tiborini ushlab turish va ta'sirchanlikni oshirishning kalitidir.** Ayniqsa ma'ruzalar, motivatsion nutqlar, diniy yoki ma'naviy chiqishlarda tembrning uyg'unligi fikrning semantik ta'sirini kuchaytiradi.

Quyidagi asosnomalarga tayanib, tembr — bu nutqning ichki ruhiy ohangi bo'lib, u **hissiy mazmun, shaxsiy uslub va ijtimoiy iqlimni** belgilovchi paralingvistik vositadir. U orqali tinglovchi nafaqat gapning ma'nosini, balki **so'zlovchining kayfiyati, niyati va munosabatini** anglaydi. Shu bois, tembrni fonetik, stilistik va pragmatik jihatdan o'rganish — **komplimentlar, notiqlik, madaniyatlararo muloqot** kabi sohalarda muhim ilmiy yo'nalishdir.

Tovush balandligi (loudness) va komplimentning emotsional va madaniy yuklamasi

Tovush balandligi — bu nutqda tovush signalining **akustik intensivligi** bo'lib, u muloqotdagi emotsional kuch, urg'u, talabchanlik yoki mulohazalikni belgilashda asosiy paralingvistik komponent sifatida xizmat qiladi. Fonetikada loudness, ya'ni **ovoz balandligi**, tovush tebranishining amplitudasiga bog'liq bo'lib, u **psixologik va sotsiologik** ko'rsatkichlar sifatida qaraladi.

Komplimentlarda tovush balandligi:

- a) **baland aytilsa** — kuchli his-tuyg'u, hayrat, ehtiros, iltifotning ochiqqligi;
- b) **past aytilsa** — muloyimlik, noziklik, ehtiyotkorlik, madaniyatga xos ehtirom belgisi sifatida namoyon bo'ladi.

Peter Trudgill "Loudness is not just a phonetic feature; it reflects social meaning and cultural expectations in verbal interaction."^{ix}

Ya'ni, tovush balandligi shunchaki akustik vosita emas, balki **suhbatdagi sotsial munosabatlar va madaniyatda qabul qilingan ijtimoiy me'yorlar** bilan bevosita bog'liq. Masalan:

- a) **Ingliz tilida** baland ovoz ko'pincha **entuziazm yoki farmon** (command) deb qabul qilinadi;
- b) **O'zbek tilida** esa haddan tashqari baland nutq **beodoblik, salobatsizlik** belgisi sifatida talqin qilinishi mumkin.

N.I. Formanovskaya "Громкость речи выполняет не только выразительную, но и коммуникативно-стилевую функцию: она маркирует статус, жанр и эмоциональное состояние говорящего."^{ix}

Unga ko'ra, baland nutq rus tilida **hissiy kuch** va **dominant pozitsiyani** bildiradi, past ovoz esa **muloqotdagi o'zaro tenglik yoki ehtiyotkorlik** belgisi bo'lishi mumkin.

Yoqub Karimov: "Tovush balandligi orqali so'zlovchi fikrini nafaqat yetkazadi, balki uni psixologik darajada tinglovchining ongiga singdiradi. O'zbek nutqiy madaniyatida balandlikni oshirish — ta'sirchanlik vositasi, biroq nojo'ya darajadagi balandlik beodoblik sifatida baholanadi."^{ix}

Tilga oid misollar:

❖ *O'zbek tilida:*

- *Baland loudness:* “Siz J-U-D-A ajoyib chiqibsiz bugun!”
- *Past loudness:* “Siz bugun... chiroyli ko‘rinyapsiz.” (ehtiyotkor, uyatchan

kompliment)

❖ *Ingliz tilida:*

- *Baland loudness:* “Wow! You’re INCREDIBLE!”
- *Past loudness:* “You look nice.” (past ton, muloyim, kamtarlik bilan)

❖ *Rus tilida:*

- *Baland loudness:* “Ты сегодня просто СУПЕР!”
- *Past loudness:* “Ты... неплохо выглядишь.” (e‘tiborli, salobatli)

Umumiy jihatlaridan ko‘rinib turibdiki tovush balandligi — bu **komplimentni semantik, psixologik va ijtimoiy darajalarda aniqlashtiruvchi vosita**. Uning madaniyatga qarab talqini o‘zgaradi: ingliz tilida balandlik — rag‘bat, rus tilida — ekspressivlik, o‘zbek tilida esa — ehtiyotkorlik va andishaning aksi bo‘lishi mumkin. Shuning uchun loudness — bu paralingvistik darajadagi muhim vosita bo‘lib, **komplimentning chinakam semantik xabarini aniqlashda** ajralmas rol o‘ynaydi.

Pauzalar va komplimentdagi pragmatik-fonetik kuch

Pauza — bu nutq jarayonida yuzaga keladigan **sukunat yoki vaqtinchalik to‘xtash** bo‘lib, fonetik struktura doirasida **paralingvistik signal** sifatida xizmat qiladi. Pauzalar orqali **semantik segmentatsiya, emotsional ta’sir, psixologik izoh va ijtimoiy masofa** aniqlanadi.

Komplimentlar kontekstida pauzalar nutqqa **dramatik ohang, samimiylik yoki tortinish**, ba’zan esa **kinoya** ifodalarini yuklaydi. Jumladan, quyidagi jumlani olaylik:

“Men... sizga bir narsa aytmoqchiman... siz bugun ajoyib ko‘rinyapsiz.”

Bu yerda ikkita pauza mavjud:

1. **Ikkinchi so‘zdan keyin:** fikrga kirishish, ichki emotsiyani yig‘ish;
2. **Kompliment oldidan:** dramatik kuch, shaxsiy muhimlikni urg‘ulash.

Bu struktura **qisqa, lekin kuchli hissiy yuk** yaratadi va komplimentning chinakam ahamiyatini bildiradi.

Janet Holmes (1986) o‘zining Yangi Zelandiya ingliz tilida komplimentlar haqidagi izlanishlarida pauzalarni shunday izohlaydi:

“Pauses are often used to convey emotional hesitancy, sincerity or even rhetorical emphasis in compliment-giving. A well-placed pause may strengthen the perceived honesty of the speaker.”^{ix}

Unga ko‘ra, pauzalar **prosodik niyatlarni** amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, **muloqot ishonchliligi va emotsional samimiyat** darajasini oshiradi.

John Gumperz esa pauzalarni **diskurs strategiyasi** deb atab, ular suhbatdagi **rol o'zgarishlarini, pragmatik niyat va konversatsion strukturani** belgilashini aytadi. U shunday yozadi:

“Pauses are not just breaks in speech, but communicative devices that structure discourse and signal speaker intent.”^{ix}

Yoqub Karimov fikricha, o'zbekcha notiqlikda pauzalar:

- a) **e'tibor to'plash,**
- b) **fikr kuchini oshirish,**
- c) **tinglovchining psixologik tayyorligiga moslashish** vositasi hisoblanadi.

U quyidagicha yozadi:

“Pauzalar nafaqat nutq tarkibini bo'lib beradi, balki tinglovchi bilan muloqotni psixologik darajada uyg'unlashtiradi.”^{ix}

Shuningdek, **Muzaffar Kurbanov** pauzalarni **milliy madaniyatdagi muomala etikasining verbal-psixologik ko'rinishi** deb baholaydi. Unga ko'ra, pauzalar o'zbek muloqotida **andisha, mulohazalik, va ehtiyotkorlik** belgilarini yetkazadi.

Komplimentlarda pauzaning semantik-pragmatik rollari

Funksiya	Tavsif
<i>Emotsional kuch</i>	Hayajon, tortinish, sadoqat
<i>Ritorik urg'u</i>	Muhim fikrga e'tibor qaratish
<i>Psixologik yaqinlik</i>	Ehtiyotkorlik, samimiylik
<i>Ijtimoiy masofa</i>	Kinoya, kinik va noaniq ma'no

Tilga oid misollar:

❖ *O'zbek tilida:*

“Men... sizga bir gap aytmoqchiman... bugun... chin dildan aytaman... chiroyli ko'rinyapsiz.”

Pauzalar orqali **hissiy yuk, psixologik yondashuv** kuchayadi.

❖ *Ingliz tilida:*

“You know... I just wanted to say... you look... amazing today.”

Pauzalar — tortinish, ichki samimiyat ishorasi.

❖ *Rus tilida:*

“Я... хотел сказать... ты сегодня... просто чудо.”

Emotsional pauza — ishonch va yaqinlik belgisi.

Xulosa

Pauzalar — bu **komplimentlarning semantik va emotsional kuchini boshqaruvchi paralingvistik vosita**. Ular orqali **nutqni segmentatsiya qilish, hissiy muvozanat yaratish va muloqotdagi ijtimoiy signallarni aniqlashtirish** mumkin. Komplimentda pauzalar **fikrni chin yurakdan aytilgan yoki hazil sifatida qabul qilinishini** belgilovchi.

asosiy belgidir. Shu bois, pauza fenomeni fonetik-pragmatik va madaniyatlararo tahlilda chuqur o'rganilishi lozim.

Fonetik-prosodik komponentlar birgalikda komplimentning semantik mazmunini to'ldiradi va ularning har biri aytilgan iboraning qanday qabul qilinishini belgilaydi. Har bir til va madaniyatda bu vositalarning talqini turlicha. Ingliz tilida baland ovozli, ochiq, kulgili intonatsiya ijobiy baho bo'lishi mumkin, o'zbek tilida esa bunday ifoda haddan tashqari holat deb qabul qilinadi. Shu bois, fonetik-prosodik vositalar komplimentni anglashda madaniyatlararo tafovutlarni hisobga olish uchun muhim omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
2. Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics: A student guide*. Routledge.
3. Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge University Press.
4. Holmes, J. (1988). Paying compliments: A sex-preferential politeness strategy. *Journal of Pragmatics*, 12(4), 445–465.
5. Jewitt, C. (Ed.). (2009). *The Routledge handbook of multimodal analysis*. Routledge.
6. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). Routledge.
7. Laver, J. (1994). *Principles of phonetics*. Cambridge University Press. (Ovoz sifati/tembr va prosodik ko'rsatkichlarga doir asosiy manba)
8. Peirce, C. S. (1931–1958). *Collected papers of Charles Sanders Peirce* (C. Hartshorne, P. Weiss, & A. W. Burks, Eds.). Harvard University Press.
9. Formanovskaya, N. I. (2002). *Речевое общение: Коммуникативно-прагматический подход* (2-е изд.). Изд-во РГГУ. (Ruscha nutqiy etiketi va paralingvistika bo'yicha klassik ish)